

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

УДК 371.15

В. М. Вакуленко, В. С. Савельєва

АКМЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЇЇ ВИДІВ

Останнім часом з'явилося багато дисертацій, де розглядається формування різних видів компетентності (Н. Глузман «Система формування методико-математичної компетентності» (2011), Л. Гріднева «Формування іншомовної комунікативної компетентності» (2010), О. Бабаян «Формування професійної компетентності» (2009), В. Жукова «Формування інформатичної компетентності» (2009) та інші). Автори обґрунтовують поняття «компетентність» її зміст, структуру, функції і дають різне її визначення.

На думку вчених, компетентність – це комплексне поняття, його не можна зводити ані до здібностей, ані до обізнаності вчителя в сфері педагогіки та психології, ані до ансамблю особистісних рис [1, с. 56].

Дослідження проблем розвитку професійної компетентності і її різних видів в акмеології посідають особливе місце, оскільки професійна компетентність є головною складовою частиною професіоналізму особистості і діяльності, важливим умовам становлення професіонала. У підвищенні рівня професійної компетентності важливе значення має інтелектуальний розвиток. Саме ж підвищення рівня компетентності є стимулом до формування нових навиків і умінь, тобто зростанню професійної майстерності. Розвиток компетентності посилює особистісно-професійні стандарти, позитивно впливає на мотивацію особистісних і професійних досягнень. До того ж вона практично не має істотних обмежень, а це у свою чергу є ключем до розширення суб'єктного простору.

Мета статті – розкрити роль професійної компетентності та проаналізувати її види в акмеології.

Розглянемо акмеологічний аспект проблеми компетентності детальніше.

Особливу увагу в роботах (В. Зазикіна, І. Вегерчука, О. Гусева, В. Лешипа, С. Степанова, О. Полищука, І. Семенова та інших) приділено методам розвитку проникливості, що базуються на фіксації та інтерпретації неконтрольованих або слабкоконтрольованих форм поведінки і різних індикаторів, що відображають зовнішній вигляд людини, її експресію, характеристики мови, кольорові переваги, звички, симпатії тощо.

У психолого-акмеологічних дослідженнях розроблено системний структурно-функціональний опис *проникливості* як спеціального виду

соціально-перцептивної компетентності, що дозволяє визначити конструктивні шляхи її розвитку до акмеологічного рівня. Цей підхід до розкриття змісту соціально-перцептивної компетентності і шляхів її розвитку є вельми перспективним. До того ж він довів свою ефективність у вирішенні важливих практичних завдань.

Соціально-перцептивну компетентність розглядають також і як систему емоційно-плотського й інтелектуального сприйняття, розуміння й оцінки соціальних суб'єктів в діяльності та спілкуванні [2].

Було розроблено структурну модель соціально-перцептивної компетентності, яка містить три підструктури: *потенційну, процесуальну та результативну*. Оцінювання соціально-перцептивної компетентності здійснювалося за такими характеристиками, як:

- точність сприйняття іншої людини;
- її розуміння та оцінювання;
- здатність системно реагувати на соціальні суб'єкти;
- можливість адекватно подумки моделювати (структурно представляти) особисті особливості сприйманого.

Підвищення рівня соціально-перцептивної компетентності залежить не тільки від проникливості, але й від її базисної властивості, якою є *спостережливість*. Структура спостережливості як базової якості та вміння передбачає такі компоненти: перцептивний; когнітивний; рефлексійний; емпатійний; мотиваційний; прогностичний.

Соціально-перцептивну компетентність вивчали і в професійному спілкуванні. Було доведено, що характеристиками такого виду соціально-перцептивної компетентності є: гуманістична спрямованість суб'єкта праці; перцептивні для рефлексії знання й уміння; позитивна професійна Я-концепція; деякі особистісні властивості (інтелект, воля, емпатія, спостережливість, доброзичливість, емоційна теплота).

Якщо соціально-перцептивна компетентність має важливе значення у видах професійної діяльності, де здійснюється інтенсивне спілкування і взаємодії, то аутопсихологічна компетентність має ключове значення для здійснення прогресивного особистісно-професійного розвитку. Від її рівня залежать: якість самоаналізу; адекватність самооцінки; рівень саморегуляції; самоефективність та інші найважливіші властивості.

Аутопсихологічна компетентність важлива при здійсненні саморозвитку, зокрема особистісно-професійного.

З акмеологічної позиції аутопсихологічну компетентність розглядають як *готовність і здатність особистості до цілеспрямованої психічної роботи зі зміни властивостей особистості, її поведінки, діяльності і відносин у бік прогресивного особистісно-професійного розвитку*.

Крім того, аутопсихологічна компетентність є наслідком здатності до цілеспрямованої орієнтації у внутрішньоособистісному просторі. Аутопсихологічна компетентність виявляється також в умінні

особистості використовувати і розвивати власні ресурси, тому вона є результатом особливого роду психологічної діяльності, яка належить до класу внутрішньоособистісної діяльності. Її предметом є саморозвиток і самовдосконалення людини.

Аутопсихологічна діяльність може мати *мимовільний, довільний і довільний для зростання* характер. З акмеологічної позиції особливий інтерес представляє довільний вид аутопсихологічної діяльності, який характеризується *усвідомленістю, мотивованістю і контрольованістю*.

Таким чином, розвиток аутопсихологічної компетентності здійснюється переважно у внутрішньоособовому просторі з виходом в міжособистісне. Основним методом розвитку є акмеологічні технології, вживані в індивідуальній роботі та за допомогою групових тренінгів

В аутопсихологічній компетентності акцентуються властивості особистості, що дозволяють направити активність людини на самопізнання, адекватну самооцінку, самоконтроль і самоврядування. Її розвиток можливий і, з орієнтацією на біоенергетичні ресурси, що дозволяє активно впливати на функціональні стани і тим самим підвищувати стресоустойчивість і працездатність.

Цей розвиток дозволяє підвищити рівень етичної й екологічної самосвідомості, прискорити процес особистісно-професійного розвитку.

Якщо розглядати дану компетентність переважно в регуляторному плані як систему спеціальних умінь, то актуалізується питання про наявність аутопсихологічних здібностей особистості (АПЗ), умов і технологій їх розвитку. [3].

Було доведено, що АПЗ чинять сильний вплив на такий компонент саморозвитку, як самовдосконалення. Ці здібності операціоналюють процеси енергоінформаційного перетворення у особистості, що розвивається, і перебачають інтеріоризацію, рефлексію і внутрішню адаптацію, інформацію про потенційні можливості в самовдосконаленні. Розроблено акмеологічні технології розвитку таких здібностей до високого рівня, зумовленого вимогами професіоналізму. Серед них особливо слід виділити *рефлексію і конфліктологічну компетентність*.

Рефлексія як віддзеркалення, система інформативних зворотних зв'язків грає величезну роль в розвитку особистості, її діяльності, спілкуванні, відносинах і взаємодіях. Компоненти рефлексій містяться у всіх видах професійної й психологічної компетентності. У психології і акмеології відмічені зв'язки між рівнем розвитку рефлексії і продуктивності особистісно-професійного розвитку, правда, цей зв'язок нелінійний. Все це актуалізувало проблему вивчення і розвитку компетентності рефлексії.

Компетентність рефлексії – *це професійна властивість особистості, що виявляється в ефективному здійсненні процесів рефлексії, реалізації здібностей рефлексій, що прискорює процеси особистісно-професійного розвитку, підвищує креативність діяльності* [4].

Важливим видом професійної і психологічної компетентності є конфліктологічна компетентність. Актуальність її обґрунтування й вивчення зумовлено значним збільшенням кількості конфліктів, що мають негативні руйнівні наслідки. Уміння вирішувати конфлікти і управляти ними стало найважливішою характеристикою професіоналізму фахівців і керівників, що здійснюють свою діяльність.

Конфліктологічну компетентність розглядають як *когнітивно-регуляторну підструктуру професіоналізму особистості й діяльності, яка дозволяє передбачати конфлікти, вирішувати їх на справедливій основі, чинити психологічний вплив на конфліктні сторони з метою зниження негативних наслідків конфліктів.*

Існує спеціальний вид психологічної компетентності, необхідний керівникам для здійснення ефективного *антикризового* управління. Значущість його підтверджено акмеологічними дослідженнями професіоналізму керівників у складних ситуаціях управління, характерних для перехідного періоду. [5].

Психолого-акмеологічні дослідження професійної компетентності, її спеціальних видів як складників професіоналізму особистості й діяльності, умов і чинників розвитку здійснюють масштабно й інтенсивно. Значну увагу приділяють акмеологічним аспектам розвитку комунікативної компетентності, культурологічній, соціальній компетентності й іншим видам. Їхні результати дозволили підійти до обґрунтування нової акмеологічної категорії – акмеологічної компетентності, яка в загальному вигляді розглядається як когнітивний компонент системи професіоналізму акмеолога, сфера його професійного кола містить акмеологічні знання про шляхи, принципи й закономірності прогресивного розвитку зрілої особистості та її професіоналізму.

Список використаної літератури

- 1. Лукьянова М. И.** Психолого-педагогическая компетентность учителя / М. И. Лукьянова // Педагогика. – 2001. – № 10. – С. 56 – 61.
- 2. Вегерчук И. Э.** Социально-перцептивная компетентность в профессиональном общении / И. Э. Вегерчук и др. – М. : МГУПП, 1999.
- 3. Гусева А. С.** Развитие аутопсихологических способностей человека: методы и технологии / А. С. Гусева, В. В. Лешип. – М. : РАГС, 2000.
- 4. Степанов С. Ю.** Развитие рефлексивной компетентности кадров управления / С. Ю. Степанов, О. А. Полищук, И. Н. Семенов. – М. : РАГС, 1996.
- 5. Игельпик М. С.** Психологическая компетентность руководителя и эффективность антикризисного управления / М. С. Игельпик. – М. : МААН, 2002.

Вакуленко В. М., Савельєва В. С. Акмеологічний аспект проблеми компетентності та її видів

У статті подано аналіз психолого-акмеологічних досліджень професійної компетентності, її спеціальних видів як складників

професіоналізму особистості й діяльності, умов і чинників розвитку особистості. Акмеологічну компетентність розглянуто як когнітивний компонент системи професіоналізму акмеолога. Виявлено, що сфера його професійного кола передбачає акмеологічні знання про шляхи, принципи і закономірності прогресивного розвитку зрілої особистості.

Ключові слова: професійна компетентність, соціально-перцептивної компетентність, аутопсихологічна компетентність, рефлексія і конфліктологічна компетентність.

Вакуленко В. Н., Савельєва В. С. Акмеологический аспект проблемы компетентности и ее видов

В статье предоставлен анализ психолого-акмеологических исследований профессиональной компетентности, ее специальных видов как составляющих профессионализма личности и деятельности, условий и факторов развития личности. Акмеологическая компетентность рассматривается как когнитивный компонент системы профессионализма акмеолога. Определено, что сфера его профессионального ведения включает акмеологические знания о путях, принципах и закономерностях прогрессивного развития зрелой личности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, социально-перцептивная компетентность, аутопсихологическая компетентность, рефлексия и конфликтологическая компетентность.

Vakulenko V. M., Savel'eva V. S. Akmeologichnyi aspect of problem of competence and its kinds

The analysis of psikhologo-akmeologi researches of professional competence is given in the article, it the special kinds as constituents of professionalism of personality and activity, terms and factors of development of person. Akmeologichna a competence is examined as a cognitive component of the system of professionalism of akmeologi, sphere of him professional circle includes akmeologi knowledge about ways, principles and conformities to the law of progressive development of mature personality.

Key words: professional competence, socially – perception competence, аутопсихологічна competence, reflection and konfliktologiya competence.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2012 р.

Прийнято до друку 29.06.2012 р.